

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

TYPY ŽÁKŮ

ZPRÁVA Z TERÉNNÍHO VÝZKUMU

PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ

„*Typy žáků*“ představují druhou větší výzkumnou zprávu Pražské skupiny školní etnografie- tou prvou bylo „*Co se v mládí naučíš...*“ z roku 1992. Obě zprávy tvoří dva díly grantového projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky „*Život ve škole: analýza metodami pedagogické etnografie*“; obě pocházejí ze stejného terénu, z pěti pražských základních škol, popsanych podrobně v dílu prvním.

V něm může čtenář nalézt nejen společně platné pasportizační údaje, ale i začátek či první etapu některých témat obecnějších i speciálnějších, rozváděných zde.

„*Typy žáků*“ jsme ovšem koncipovali tak, aby mohly být čteny nezávisle na prvním dílu. Čteny hlavně kým? Jako pracovníci Ústavu pedagogických a psychologických výzkumů, Pedagogické fakulty UK, katedry pedagogiky Filozofické fakulty UK, se podílíme na přípravě budoucích učitelů. Rádi bychom, aby i druhá zpráva měla funkci učebního textu, a to patrně nejvíce pro tu fázi studia, během níž mají studenti provést analýzu své zkušenosti na školách, lépe řečeno, svou zkušenost výzkumně a tím sebereflexivně artikulovat. Určité pokusy v tomto metodologicko- didaktickém směru (naučit badatelsky uvažovat) podnikáme při výuce zejména v tzv. klinickém semestru, už s ukázkami z dosud nepublikovaných výzkumů k „*Typům žáků*“.

Předložená zpráva se od „*Co se v mládí naučíš...*“ v některých parametrech liší. Vyhlíží tématicky jednodušší, nepředstavuje už panoramatický, tím ale někdy z fragmentů poskládaný obraz jako zpráva prvá; přispěla k tomu patrně i redukce metod na převahu těch „nejetnografičtějších“- na pozorování a rozhovory.

Asi nejdůležitějším podnětem, vedoucím k větší triangulaci či protínání hledisek jednotlivých autorů, byly okolnosti recepce první zprávy. Už recenzenti navrhovali vyvážit další práci tak, aby v ní zazněla více tzv. perspektiva učitelů. Druhou inspirací bylo, zda bychom se neměli pokusit o zachycení žákovských typů, jako konfigurací opakujících se v jednotlivých kauzistikách. Jak tyto dva návrhy sjednotit?

Ve shodě s literaturou se ukázalo, že typy žáků neexistují nezávisle na typizacích učitelů, rodičů i spolužáků. Existuje pak ale nějaká možnost pro „objektivní“ typy, vystupující nad tato „cizí“ a „subjektivní“ označení? Samozřejmě, že ano: jednak odpovědí aktéra na označení, např. jeho různým vyjednáváním s ostatními (interakcionistické hledisko v obecném smyslu slova), jednak jeho odpovědí, chápanou v kontextu identity, v rámci interakce se sebou samým.

Opakující se hledisko představoval problém poznání, tj. žákovských, učitelských a rodičovských epistemologií a etnografií, které tvoří svébytně analyzovatelný korelát akcí a interakcí.

Přirozeně se nám nepodařilo téma vyřešit. Už při schématickém naznačení aspektů výše je zjevné, že v sobě nesou zásadní a v literatuře i v dalších diskurzech se vracející otázky: o škole jako instituci, specifické natolik, že srovnání s jinými institucemi

Ústřední knih. Pef UK

2 5 9 2 0 2 0 1 3 0

TIPLIB

pomáhá jen velmi mírně k jejímu vysvětlení; o pedagogickém vztahu, který není ani rodinný, ani byrokratický, ani psychoterapeutický, ale přitom se těchto vztahů dotýká, v případě rodiny, s ním personálně konfrontuje; o jedinci a skupině v pedagogickém vztahu; o proplétání a střetech mezi kulturou žakovskou a učitelskou při výkonu tohoto vztahu...

Za matematickou a počítačovou podporu děkujeme Lumíru Gatnarovi a Aleně Škaloudové.

Děkujeme všem žákům, učitelům a rodičům, kteří se na výzkumu podíleli.

V Praze, 5. 11. 1993

Miloš Kučera

POZNÁMKA KE DRUHÉMU VYDÁNÍ

Nabízíme odborné veřejnosti a zejména studentům pedagogických fakult v krátké době podruhé „*Typy žáků*“. Text vychází ve čtenářsky příjemnější podobě a jako první svazek Edice Školní etnografie.

Za myšlenku založení ediční řady a její uskutečnění děkujeme doktorce Pavle Lipertové a jejím spolupracovníkům.

Samo znění textu je téměř totožné s prvním vydáním z roku 1994. V mezidobí se ovšem změnila kontaktní adresa Pražské skupiny: čtenáři se nyní mohou na autory obracet prostřednictvím katedry pedagogické a školní psychologie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

V Praze, 1. 2. 1995

Miloš Kučera

OBSAH

POPISY ŽÁKŮ: TYPY NEBO STEREOTYPY?

<i>Miloš Kučera</i>	
Úvod	10
Několik kazuistik	10
Premiant a propadlík	10
Hodná nebo geniální?	12
Učitelé a jejich třída	14
Druhy dat	15
Hlavní literární odkaz: Woodsova kritika slovního hodnocení	17
Přehled dimenzí popisů žáků	20
Obsah dimenzí	21
Komentář dimenzí: srovnání s Woodsem	35
Rozdíly mezi učiteli	40
Škola jako pracoviště	42
Potenciální studenti a nestudenti	43
Otevřené problémy	44
Žakovská a učitelská kultura	45
Učitelské ideologie	47

TYPIZAČNÍ POSTUPY RODIČŮ A UČITELŮ NA ZAČÁTKU 2.STUPNĚ ZŠ

<i>Stanislav Štech, Ida Viktorová</i>	
Úvod : Škola jako most	50
Hledání výchozího místa	52
Analýza učitelova slovníku	52
Prospěch třídy a sledovaných žáků	58
Instituce střetnutí rodičů s učiteli	59
Co skrývá „managing“ typu - kazuistické ilustrace	62
Pavel : Život mimo školu ve škole	62
Václav: „Chtěl bych se naučit nekazit věci“	67
Ondra : Od „podivínského vědátora“ k „potměšilému průměru“	71
Kamila: Když je průměr neúspěchem aneb „co vlastně chtějí ?“	74
Dan : Strach z deviate - „být v pořádku s učiteli“	76
Autorita rodiny a autorita školy ve vzájemné interakci:	79
Autorita a legitimita hodnocení	79
Srovnávání škol	80
Uznání autority rodiny	81
“Špatný učitel”	82
Situace vyjednávání	83

Co je školním úspěchem?	84	ZKOUŠENÍ OČIMA ŽÁKŮ	
Spontánní dosahování úspěchu	86	<i>Oldřich Čálek</i>	162
Školní práce	87	Úvod	163
Úspěch kvůli rodičům	88	Prožívání zkouškové situace	165
Prvky etnoteorie typizování dětí na začátku 2.st.ZŠ	89	Známkování	167
Zvětšovací sklo	89	Úloha zkoušejícího	169
Hic Rhodos, hic salta	90	Zkouška podle přání žáků	170
Naděje na změnu	90	Závěr	
STŘET ZÁJMŮ - KULTURNÍ KONFLIKT MEZI UČITELI A ŽÁKY		JAKÉ TO JE, BÝT „DOBŘÝ ŽÁK“	
<i>Dana Bittnerová</i>		<i>Věra Semerádová</i>	
Úvod	99	“Dobry žák” - pojem relativní?	172
Stát se žákem	100	Perspektiva učitele	173
První krůčky k pochopení instituce	101	Perspektiva žáka	175
Veni, vidi, vici	102	Romové - dobří žáci?	178
Sebeobrana či útok?	102	“Dobry žák” - pojem relativní!	178
V jednotě je síla	103	Několik kazuistik	181
Toreadoři	105	Dobry žák?	
Jsme jiní - jsme děti	106	MUSÍTE BÝT SEBEVĚDOMÍ!!! (???)	
Závěrem	108	<i>Hana Kasiková</i>	
MÍSTO NA SLUNCI		Úvodem	185
<i>Věra Semerádová</i>		Sebevědomý žák	186
Boj o místo na slunci	111	Sebevědomí žáků	187
Vlivní a oblíbení?	112	UČITELSKÉ STRATEGIE PRÁCE S KVALITOU TŘÍDY	
Jak se navzájem vidí	121	JAKO KRITÉRIUM KONSTRUKCE TYPICKÉHO KLIMATU	
Závěrem	126	VE TŘÍDĚ	
JAK SE DĚTI UČÍ		<i>Miroslav Klusák</i>	
<i>Miroslav Rendl</i>		Úvod	191
Etnokoncepty školních standardů: co je normální	129	Metoda výzkumu	191
Jak (dobře) se učí: prospěch a osobní standard	129	Vymezení výzkumného zájmu	193
Jak (mnoho) se učí: formy a stupně aktivity, standardní aktivita	130	“Působnost” učitelské strategie práce s kvalitou třídy	
Jak je to se šprty	134	Vynořující se „kulturní téma/centrální kategorie”-	193
Učit se bez učení aneb naučit se bez námahy	135	- postupné upřesnění a teoretická reflexe	197
Když to člověku jde a když mu to nejde: pozitivní a negativní cyklus	137	Strategie „povinného závazku”	202
Kdyby je to bavilo a jak je to nebaví	140	Strategie „pedagogického ideálu”	207
Možnosti korekce	143	Závěrem	
Rodinná mobilizace	143		
Působení učitele: co má a nemá dělat, jaký má a nemá být	144		
Kdo jsou (vývoj identity k autonomii)	150		
Škola a individualita	150		
K čemu je škola	154		